AL-ADAB AL-MUFRAD HADISLARIDA QÕŞNİCİLİK, MEHR-OQİBAT VA İNSONLARARO MUNOSABATLAR İBODULLAYEV DEHQON

BAHROMOV UMID
ŞAHRISABZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ÕQITUVCIŞI

İBODULLAYEV DEHQON
ŞAHRISABZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI TALABASI
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24435861

Annotatsiya: Mazkur maqolada Imom al-Buxoriyning «Al-Adab al-mufrad» asarida bayon etilgan qo'shnichilik odobi, mehr-oqibat, insonlararo munosabatlar va jamiyatda o'zaro hurmat tamoyillari tahlil qilinadi. Asardagi hadislarda qo'shniga yaxshilik qilish, uning haq-huquqlarini hurmat etish, muhtojlarga yordam berish, mehr-muruvvat ko'rsatish hamda insonlar o'rtasida samimiy munosabatlarni shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, ushbu hadislarning bugungi kundagi ma'naviy-axloqiy tarbiya va ijtimoiy hayotdagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: Imom al-Buxoriy, «Al-Adab al-mufrad», hadis, qo'shnichilik, mehr-oqibat, insoniylik, axloq, hurmat, o'zaro yordam, ma'naviy tarbiya.

Аннотация: В данной статье анализируются нормы добрососедства, милосердия, межличностных отношений и взаимного уважения, изложенные в произведении Имама аль-Бухари «Аль-Адаб аль-муфрад». Особое внимание уделяется хадисам о добром отношении к соседям, уважении их прав, оказании помощи нуждающимся и формировании искренних человеческих отношений. Также рассматривается значение этих нравственных принципов в современном обществе и духовно-нравственном воспитании.

Ключевые слова: Имам аль-Бухари, «Аль-Адаб аль-муфрад», хадис, добрососедство, милосердие, человеческие отношения, нравственность, уважение, взаимопомощь, духовное воспитание.

Abstract: This article examines the principles of neighborhood relations, compassion, interpersonal communication, and mutual respect presented in Imam al-Bukhari's work "Al-Adab al-Mufrad". Particular attention is paid to hadiths concerning kindness towards neighbors, respecting their rights, helping those in need, and developing sincere human relationships. The article also highlights the significance of these moral principles in contemporary society and spiritual and ethical education.

Keywords: Imam al-Bukhari, "Al-Adab al-Mufrad", hadith, neighborhood, compassion, human relations, morality, respect, mutual assistance, moral education.

KİRİŞ

Islom dinida insonlar o'rtasidagi mehr-oqibat, o'zaro hurmat, hamjihatlik va ezgulik tamoyillari muhim ma'naviy-axloqiy qadriyatlar sifatida e'tirof etiladi. Ayniqsa, qo'shnichilik munosabatlari

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

jamiyatdagi tinchlik, osoyishtalik va ahillikni ta'minlashda alohida ahamiyat kasb etadi. Insonning ma'naviy yetukligi nafaqat uning ibodatlari, balki atrofidagi kishilarga, xususan, qo'shnilariga bo'lgan munosabati orqali ham namoyon bo'ladi. Shu jihatdan qo'shniga yaxshilik qilish, uning holidan xabar olish, qiyin vaziyatlarda yordam berish va ko'nglini og'ritmaslik islom axloqining muhim talablaridan hisoblanadi.

Imom al-Buxoriyning «Al-Adab al-mufrad» asari musulmon axloqi, odob-axloq qoidalari va insonlararo munosabatlarni yorituvchi muhim hadis to'plamlaridan biridir. Ushbu asarda ota-onaga hurmat, qarindoshlik aloqalarini mustahkamlash, qo'shnichilik odobi, mehr-muruvvat, salomlashish, mehmondo'stlik va o'zaro yordam kabi masalalar keng yoritilgan. Ayniqsa, qo'shnining haq-huquqlariga bag'ishlangan hadislar insonlar o'rtasida samimiylik va mas'uliyat tuyg'usini shakllantirishga xizmat qiladi.[1]

Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv va axborotlashuv davrida insonlar o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlash, mahalla va oilalarda mehr-oqibat muhitini rivojlantirish muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. «Al-Adab al-mufrad» asaridagi hadislar esa insonlarni bir-biriga hurmat bilan munosabatda bo'lishga, qo'shnilarining tinchligi va farovonligini qadrlashga, jamiyatda o'zaro ishonch va hamjihatlikni qaror toptirishga undaydi.[2]

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mazkur mavzuni o'rganishda, avvalo, Imom al-Buxoriyning «Al-Adab al-mufrad» asari asosiy manba sifatida muhim ahamiyatga ega. Ushbu to'plamda insonning kundalik hayotida amal qilishi lozim bo'lgan axloqiy me'yorlar hadislar orqali bayon etilgan. Asarning qo'shnichilikka oid boblarida qo'shniga yaxshilik qilish, uning haqqini hurmat etish, unga ozor bermaslik va ehtiyojmand vaqtida yordam ko'rsatish masalalari alohida o'rin egallaydi.

Şuningdek, mavzuni yoritishda Qur'oni karim oyatlari, Imom al-Buxoriyning «Al-Jome' as-sahih» asari, Imom Navaviyning axloqiy-odobga oid qarashlari va islom manbalarida insonlararo munosabatlarga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlardan foydalanish mumkin. Ushbu manbalarda insonning jamiyatdagi o'rni, boshqalarning haq-huquqlarini hurmat qilishi, mehr-shafqat va muruvvat ko'rsatishi muhim axloqiy talab sifatida talqin etiladi.

Tadqiqot davomida tarixiy-qiyosiy, manbashunoslik, tahliliy va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. «Al-Adab al-mufrad» asaridagi qo'shnichilik va insoniy munosabatlarga oid hadislarning mazmuni tahlil qilinib, ularning ma'naviy-tarbiyaviy ahamiyati ochib berildi. Shuningdek, hadislarning bugungi jamiyat hayoti bilan bog'liq jihatlari ham ilmiy nuqtai nazardan o'rganildi.[3]

MUHOKAMA VA NATİJALAR

Imom al-Buxoriyning «Al-Adab al-mufrad» asarida qo'shnichilik munosabatlari inson odobining muhim ko'rinishlaridan biri sifatida talqin qilinadi. Islom ta'limotiga ko'ra, qo'shni insonning kundalik hayotida eng yaqin ijtimoiy munosabatda bo'ladigan kishilardan biridir. Shu sababli uning tinchligi, osoyishtaligi va manfaatlarini hurmat qilish har bir insonning axloqiy burchi hisoblanadi. Qo'shniga yaxshilik qilish faqat moddiy yordam ko'rsatish bilan cheklanmaydi, balki unga yaxshi muomala qilish, salomlashish, holidan xabar olish, quvonch va tashvishlariga sherik bo'lish kabi fazilatlarni ham qamrab oladi.

«Al-Adab al-mufrad»da keltirilgan mashhur hadislardan birida Payg'ambar Muhammad (s.a.v.) shunday marhamat qilganlar: «Jabroil menga qo'shniga yaxshilik qilish haqida shunchalik ko'p tavsiya berdiki, hatto uni merosxo'r qilib qo'yadi, deb o'yladim». Ushbu hadisda qo'shnichilik munosabatlarining naqadar muhimligi ifodalangan. Undan anglashiladiki, qo'shniga yaxshilik qilish oddiy ijtimoiy muomala

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

emas, balki diniy va axloqiy mas'uliyat darajasiga ko'tarilgan fazilatdir. Bu tamoyil insonlarni atrofidagilarga befarq bo'lmaslikka, ularning manfaatlarini hisobga olishga va o'zaro hurmat asosida yashashga chorlaydi.

Asarda qo'shniga ozor bermaslik masalasiga ham alohida e'tibor qaratiladi. Hadislarda qo'shnisining zararidan omonda bo'lmagan insonning imoni komilligi haqida jiddiy ogohlantirishlar mavjud. Bu fikr insonning ma'naviy darajasi uning boshqalarga munosabatida namoyon bo'lishini anglatadi. Qo'shnining tinchligini buzish, uning mol-mulkiga zarar yetkazish, haqorat qilish yoki turli nizolarni keltirib chiqarish islom axloqiga zid hisoblanadi.[4] Demak, haqiqiy qo'shnichilik munosabati o'zaro ishonch, bag'rikenglik va mas'uliyatga asoslanishi lozim.

Mehr-oqibat tushunchasi ham «Al-Adab al-mufrad» asarining asosiy g'oyalaridan biri hisoblanadi. Mehr-oqibat insonlarning bir-biriga nisbatan samimiy munosabatda bo'lishi, muhtojlarga yordam berishi, boshqalarning dardiga sherik bo'lishi va yaxshilik qilishga intilishi orqali namoyon bo'ladi. Asardagi hadislar insonlarni faqat o'z manfaatini o'ylashdan tiyilib, atrofidagi kishilarning ham ehtiyojlarini hisobga olishga undaydi. Bunday munosabat oilada, mahallada va butun jamiyatda o'zaro ishonchni mustahkamlaydi.

Insonlararo munosabatlarda muomala madaniyati ham muhim o'rin tutadi. Yaxshi so'z, ochiq chehra, samimiy salomlashish va hurmat bilan munosabatda bo'lish insonlar o'rtasidagi yaqinlikni kuchaytiradi. Hadislarda yaxshi so'z aytish ham ezgulikning bir ko'rinishi sifatida e'tirof etiladi. Bu esa insonning boshqalarga munosabati faqat moddiy yordam bilan emas, balki uning so'zlari va xatti-harakatlari orqali ham baholanishini ko'rsatadi. Ayniqsa, qo'shnilar o'rtasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan kelishmovchiliklarni murosa va samimiy muloqot orqali hal etish muhim ahamiyatga ega.[5]

Asarda bayon etilgan axloqiy qarashlar o'zaro yordam va hamjihatlik tamoyillari bilan ham chambarchas bog'liqdir. Qo'shnining boshiga mushkul ish tushganda unga yordam berish, kasal bo'lib qolganida holidan xabar olish, oilasida quvonchli yoki qayg'uli voqea yuz berganda hamdardlik bildirish insoniylikning muhim belgilaridandir. Bunday amallar jamiyatda mehr-muruvvat muhitini shakllantiradi. Shu bilan birga, kishilar o'rtasida ishonch va birdamlikni kuchaytiradi.

Al-Adab al-mufrad»dagi qo'shnichilikka oid hadislarning yana bir muhim jihati shundaki, ularda qo'shniga yaxshilik qilish insonning diniy yoki ijtimoiy mavqeyiga qarab belgilanmaydi. Qo'shni bilan munosabatda adolat, hurmat va insoniylik mezonlari ustuvor bo'lishi kerak. Bu qarash jamiyatda bag'rikenglik va o'zaro tushunishni rivojlantirishga xizmat qiladi. Insonlar turli dunyoqarash va turmush tarziga ega bo'lishi mumkin, biroq ular o'rtasidagi tinch va hurmatga asoslangan munosabat umumiy ijtimoiy qadriyat hisoblanadi.

Mazkur hadislarning tarbiyaviy ahamiyati, ayniqsa, yosh avlodni kamol toptirish jarayonida yaqqol namoyon bo'ladi. Yoshlarni qo'shnilarga hurmat bilan munosabatda bo'lishga, kattalarning holidan xabar olishga, muhtojlarga yordam berishga va atrofdagilarga ozor yetkazmaslikka o'rgatish ularning ma'naviy shakllanishida muhim o'rin tutadi. Bu borada oilaning, ta'lim muassasalarining va mahalla institutining hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki insoniy fazilatlar, avvalo, oilada shakllanib, keyinchalik jamiyatdagi kundalik munosabatlar orqali mustahkamlanadi.

Bugungi kunda «Al-Adab al-mufrad» asaridagi qo'shnichilik va mehr-oqibat haqidagi hadislar o'zining dolzarbligini saqlab qolmoqda. Ayniqsa, mahallalarda ijtimoiy birdamlikni rivojlantirish, yolg'iz keksalar va yordamga muhtoj oilalarni qo'llab-quvvatlash, yoshlar o'rtasida o'zaro hurmatni kuchaytirish kabi masalalarda ushbu hadislarning tarbiyaviy imkoniyatlaridan foydalanish mumkin. Zero, jamiyatning ma'naviy barqarorligi ko'p jihatdan undagi insonlarning bir-biriga bo'lgan munosabati bilan belgilanadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Imom al-Buxoriyning «Al-Adab al-mufrad» asarida qo‘shnichilik, mehr-oqibat va insonlararo munosabatlar masalalari yuksak axloqiy qadriyatlar asosida yoritilgan. Asardagi hadislar insonlarni qo‘shnilariga yaxshilik qilishga, ularning haq-huquqlarini hurmat etishga, ozor yetkazmaslikka va qiyin vaziyatlarda yordam berishga chaqiradi. Ushbu tamoyillar insoniylik, bag‘rikenglik, o‘zaro ishonch va hamjihatlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

«Al-Adab al-mufrad»da ifodalangan axloqiy qarashlar shuni ko‘rsatadiki, insonning ma’naviy yetukligi uning atrofidagi kishilarga bo‘lgan munosabatida ham namoyon bo‘ladi. Qo‘shniga yaxshilik qilish, uning quvonchi va tashvishiga sherik bo‘lish, samimiy muomala va o‘zaro yordam ko‘rsatish jamiyatda sog‘lom ma’naviy muhitni shakllantiradi.[6]

Shuningdek, mazkur asardagi hadislar yosh avlodni mehr-oqibatli, odobli, mas’uliyatli va insonparvar etib tarbiyalashda muhim manba hisoblanadi. Ulardagi axloqiy g‘oyalarni oilaviy tarbiya, ta’lim jarayoni va mahalla hayotida keng targ‘ib etish jamiyatda tinchlik, ahillik va o‘zaro hurmatni mustahkamlashga xizmat qiladi.[7]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qur’oni karim. O‘zbek tilidagi ma’nolar tarjimasi. – Toshkent.
2. Imom al-Buxoriy. Al-Adab al-mufrad. – Bayrut: Dor al-Bashoir al-Islomiyya.
3. Imom al-Buxoriy. Al-Jome’ as-sahih. – Toshkent.
4. Imom Muslim. Sahihi Muslim. – Bayrut: Dor Ihyo at-Turos al-Arabiy.
5. Imom Navaviy. Riyozus solihiyn. – Toshkent.
6. Islom ensiklopediyasi. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.
7. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.